บทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ROLE OF MONK IN PUBLIC WELFARE : A CASE STUDY OF PHRARAJVISUDDHIYAN (RITTHIRONG YANAVARO)WAT PADARAPHIROM, MAERIM DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

พระครูธรรมธรภูมิภัทร กิตฺติธมฺโม (ธรรมวงค์)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.โผน นามณี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี
Phra Pumiphat Kittithummo (Thammawong)
Asst. Prof. Dr.Phon Namanee
Asst.Prof.Dr.Songsakdi Promdee
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
Mahamakut Buddhist University Lanna campus
Poom.pumipat156@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ 2) เพื่อศึกษาบทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อวิเคราะห์บทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการรวบรวมข้อมูลการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มเป้าหมายโดยวิธีคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 14 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า :

1. พระสงฆ์กับการปฏิบัติงานสาธารณประโยชน์ สามารถช่วยสงเคราะห์สาธารณชนเพื่อบรรเทาทุกข์เบื้องต้น ด้วยการจัดให้วัดเป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือผู้ประสบสาธารภัย ช่วยประสานกับรัฐ

หน่วยงาน จิตอาสา ประชาชน ผนึกกำลังในการช่วยเหลือ จัดที่พักพิงเมื่อเกิดเหตุสาธารณภัย ช่วยจัดตั้งกลุ่มสังฆสามัคคี เพื่อเป็นการรวมกลุ่มพระสงฆ์ที่มีความถนัดด้านต่าง ๆ มาช่วยเหลือชุมชน ให้การสนับสนุนผู้ประสบสาธารภัยเพื่อบรรเทาทุกข์เบื้องต้น

2. ด้านบทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) พบว่า ภาระหน้าที่หลักอันสำคัญในการสงเคราะห์แก่ประชาชน ทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ อันเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญของคณะสงฆ์สาธารณสงเคราะห์เพื่อสังคมที่ยั่งยืน ตามหลักคิดการดำเนินงาน 4 ด้าน คือ 1) ด้านการสงเคราะห์ 2) ด้านการเกื้อกูล 3) ด้านการพัฒนา 4) ด้านบูรณาการ

3. วิเคราะห์บทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) พบว่า บทบาทหลักซึ่งเป็นบทบาทโดยตรงของพระสงฆ์ คือการเป็นผู้นำชุมชนในทางด้านจิตใจ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน เป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งเป็นรากฐานความเจริญความสุขของสังคมอย่างแท้จริง บทบาทรองบางกรณีมีบทบาทอื่นที่พระสงฆ์จำเป็น และควรเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้าน มีการแนะนำประชาชนในท้องถิ่นให้เห็นลู่ทางในการพัฒนาทางด้านวัตถุที่เหมาะสม และเป็นผู้ประสานรวมตัวชาวบ้านในการพัฒนาโดยให้วัดเป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือ

คำสำคัญ : บทบาทของพระสงฆ์, งานด้านสาธารณสงเคราะห์, พระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร)

Abstract

this research article The objectives of this study were 1) to study the concept of public welfare works of monks 2) to study the roles and works of public welfare of Phra Ratchawisuddhiyan (Rittirong Yanwaro), Pa Darapirom Temple, Mae Rim District, Chiang Mai Province 3) to An analysis of roles and public welfare works of Phra Ratchawisuddhiyan (Rittirong Yanwaro) of Wat Pa Darapirom, Mae Rim District, Chiang Mai Province. It is a qualitative research. by collecting study data from relevant documents Data collection by in-depth interviews From the target group by selective sampling method, 14 photos/person

The research results showed that:

1. Monks and public works Able to help the public to alleviate initial suffering. By making the temple a center to help disaster victims Help coordinate with the government,

agencies, volunteers, people to join forces to help. Provide shelter in the event of a disaster Helped to establish the Sangha Samakhi group. in order to bring together a group of monks with expertise in various fields to help the community Provide support to disaster victims for initial relief.

2. Regarding the roles and works of public welfare of Phra Ratchawisutthiyan (Rittirong Yanwaro), it was found that the main duties in helping the people both psychologically and materially which is an important role and duty of the Sangha of Public Welfare for a sustainable society According to the operational concept, there are 4 aspects: 1) aid 2) support 3) development 4) integration

3. Analyze the roles and works of public welfare of Phra Ratchawisuddhiyan (Rittirong Yanwaro) found that the main role which is the direct role of the monks is to be a spiritual leader in the community, promote art, culture, correct intellect for the community It is a very important role that truly is the foundation of the prosperity and happiness of society. Some secondary roles are other roles that are required by the clergy. and should be involved as a recipient of the faith of the villagers The local people were advised to see the avenues for appropriate material development. And is the coordinator of the villagers in the development of the temple as a center to help.

Keywords: roles of monks, public welfare work, Phra Ratchawisuddhiyan (Rittirong Yanwaro)

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่หลักของพระภิกษุสงฆ์ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่ กล่าวคือมีวัดเป็นหน่วยปฏิบัติการหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา มีบทบาททั้งการให้การศึกษาแก่คนในสังคม การพัฒนาสังคม พัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง ตลอดจนการผดุงไว้ซึ่งการเผยแผ่ศาสนาและการรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ก่อให้เกิดเป็นศูนย์รวมแห่งการพัฒนาสังคมและการมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ความสงบสุขของสังคม อีกทั้งยังมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาสังคมให้แก่ผู้คนเป็นอย่างมาก วัดได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินงานให้เท่าทันกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นอกจากจะมีหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาและให้การศึกษาอบรมแก่เยาวชนไทยแล้ว ยังมีส่วนช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู ให้ที่

อยู่อาศัยอาหารการกิน และความอบอุ่นแก่ศิษย์วัด เด็กที่อยู่ในครอบครัวยากจนได้อาศัยวัดเป็นที่อยู่อาศัยที่ศึกษา นอกจากนี้ยังสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ประสบปัญหา (วาสนา สิริ, 2554, หน้า 1)

วัดป่าดาราภิรมย์นับเป็นอีกวัดหนึ่งที่เป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นับแต่อดีตเริ่มต้นจากหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ได้ออกจาริกธุดงค์มายังอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ชาวบ้านเห็นแล้วได้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาสร้างเสนาสนะต่าง ๆ ถวายตั้งแต่พุทธศักราช 2473 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน มีพระเดชพระคุณพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ญาณวโร) เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งท่านได้ส่งเสริมในการปฏิบัติงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์เชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน เน้นการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ที่สามารถปฏิบัติงานออกมาแล้วเป็นสาธารณประโยชน์จริงอย่างเป็นรูปธรรม และที่สำคัญต้องปรับประยุกต์หลักพุทธธรรมอันเหมาะสมมี หลักไตรสิกขา หลักพรหมวิหารธรรม และหลักสังคหวัตถุธรรม ฯลฯ มาใช้ในการปฏิบัติงานทั้งระบบอย่างเหมาะสมดีงาม โดยมีเป้าหมายจุดประสงค์หลักว่าให้คณะสงฆ์ได้ถือปฏิบัติดำเนินการเน้นหลักให้คณะสงฆ์ได้ทำงานช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในด้าน ต่าง ๆ เป็นหลักสำคัญ (พระมหาวรพงษ์ วรวโส (บุญญประภา), 2562, หน้า 2)

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงต้องการจะศึกษาบทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษา และเป็นแนวทางสนับสนุนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ในบทบาทหน้าที่ในการพัฒนางานสาธารณสังเคราะห์ของพระสงฆ์ไทย ซึ่งถือว่าเป็นงานสำคัญอันเป็นหัวใจหลักต่อความมั่นคงต่อสถานบันพระพุทธศาสนา และมีความเห็นว่าสถาบันสงฆ์ไทยควรมีการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบการทำงานด้านสารณสงเคราะห์ให้เหมาะสมดีงามและมีประสิทธิภาพและสามารถปรากฏผลเป็นรูปธรรมแบบ เข้าถึง เข้าใจและปฏิบัติได้ทั้งในสภาวะการณ์สังคมไทยทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์

2. เพื่อศึกษาบทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

3. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ 2) เพื่อศึกษาบทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อวิเคราะห์บทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว มีรายละเอียดในการดำเนินการ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรเป้าหมายเป็นผู้ที่มีสวนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดป่าดาราภิรมย์ พระภิกษุในวัดป่าดาราภิรมย์ นักวิชาการศาสนา คณะศิษยานุศิษย์ กรรมการมูลนิธิพัฒนาชนบทฯ โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง รวมจำนวน 14 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลเป็นเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัย และการนิยามศัพท์ปฏิบัติการ ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือดังนี้

1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์

2) ร่างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ครอบคลุมและสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหา และวัตถุประสงค์ในการวิจัย จำนวน 3 ท่านคือ

1. พระมหาเจริญ กตปญฺโญ อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตร์ สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

2. ผู้ช่วยศาตราจารย์.ดร.สยาม ราชวัตร อาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

3. ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

3) นำร่างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและเสนอแนะไปแก้ไขให้ถูกต้องตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

4) นำเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ตามที่ผู้เชียวชาญแนะนำและแก้ไขแล้วมาแก้ไขสำนวน ตลอดจนพิจารณาถึงความเหมาะสมของเครื่องมือสัมภาษณ์ โดยครอบคลุมถึงรายละเอียดของเนื้อหา เพื่อปรับปรุงข้อบกพร่อง

5) นำไปใช้เก็บข้อมูลจริงกับกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยตัวเอง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นการเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายโดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับแนวคิดงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ บทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) และวิเคราะห์บทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1.1) มีหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมแนบเอกสารที่เป็นเครื่องมือสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างไปยังผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เตรียมตัวและกำหนดเวลาในการให้ สัมภาษณ์

1.2) ผู้วิจัยนำเครื่องมือไปเก็บข้อมูลตามวันและเวลาที่กำหนดไว้ พร้อมเตรียมอุปกรณ์ในการสัมภาษณ์ เช่น เทปบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก

เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แล้ว ทำการถอดเทปบันทึกเสียง แล้วนำมาวิเคราะห์ ประมวลผลตามกรอบแนวคิดที่กำหนดในการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในกรณีที่ข้อมูลไม่สมบูรณ์ผู้วิจัยได้เก็บเพิ่มเติมในภายหลังจากผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มเป้าหมาย

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการวิจัย หนังสือวิชาการ บทความวิชาการ ตำรา สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ รวมทั้งการค้นคว้าจากฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์อิเล็กทรอนิกส์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดป่าดาราภิรมย์ พระภิกษุในวัดป่าดาราภิรมย์ นักวิชาการศาสนา คณะศิษยานุศิษย์ กรรมการมูลนิธิพัฒนาชนบทฯ รวมจำนวน 14 รูป/คน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ในแง่ต่าง ๆ ตามความเป็นจริงซึ่งเป็นการวิเคราะห์ออกมาในรูปเชิงพรรณนา และได้จัดหมวดหมู่ในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

อภิปรายผล

1. แนวคิดงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์

พระสงฆ์กับการปฏิบัติงานสาธารณประโยชน์ พระสงฆ์สามารถช่วยทำการสงเคราะห์สาธารณชนเพื่อบรรเทาทุกข์เบื้องต้น ด้วยการจัดให้วัดเป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือผู้ประสบสาธารภัย ช่วยเหลือประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยต่าง ๆ ช่วยประสานกับรัฐ หน่วยงานจิตอาสาประชาชน ผนึกกำลังในการช่วยเหลือ ควรจัดที่พักพิงเมื่อเกิดเหตุสาธารณภัย ช่วยในการจัดตั้งกลุ่มสังฆสามัคคี เพื่อเป็นการรวมกลุ่มพระสงฆ์ที่มีความถนัดด้านต่าง ๆ มาช่วยเหลือชุมชน ประชาชน ให้การสนับสนุนผู้ประสบสาธารภัยเพื่อบรรเทาทุกข์เป็นเบื้องต้น ส่งเสริมสัมมาชีพ จัดตั้งมูลนิธิเพื่อประชาชน ส่งเสริมการปลูกป่า สร้างวัฒนธรรมจิตอาสาจัดกิจกรรมพัฒนาประชาชนให้มีจิตรักษาป่าต้นน้ำ สร้างธนาคารวัว-ควาย เพื่อการเกษตร เปิดศูนย์การเรียนรู้ฝึกอาชีพให้กับชุมชน นำบุคคลที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยในการพัฒนาทรัพยากรเหล่านั้นให้เหมาะสม หรือประสานงานองค์กรภาครัฐมาให้ความรู้ จัดตั้งให้มีสหกรณ์ภายในวัดเพื่อเป็นการส่งเสริมเก็บออมทุนทรัพย์ เพื่อเป็นเงินหนุนให้กับชุมชน จัดตั้งกลุ่มสามัคคีธรรม โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชน ประชาชนและเยาวชน จัดตั้งถนนสายวัฒนธรรมเพื่อนำสินค้ามาจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ จัดตั้งกลุ่มแบบภาคีเครือข่ายทั้งวัด ภาครัฐและเอกชนร่วมกันส่งเสริมผลผลิตทางการเกษตร นำมาแปรรูปผลผลิต ให้สอดคล้องกับยุคสมัยใหม่ และการจัดตั้งกองทุนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ เพื่อการช่วยเหลือสุขภาพของคณะสงฆ์ สอดคล้องกับแนวคิดของ **ทนงศรี ภูริศรี และคนคณะ** ที่กล่าวว่า พระสงฆ์นักพัฒนา นอกจากมีบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังมีบทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ ในระดับสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือแบบให้เปล่า โดยเฉพาะการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 การสาธารณสงเคราะห์ ด้านการจัดการสุขภาวะและกลุ่มวัย และด้านการพัฒนาระบบเศรษฐกิจวิถีพุทธ ดำเนินการมากที่สุด ส่วนพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขาและสังคหวัตถุ 4 และการมีสุขภาวะของประชาชน ภาพรวมอยู่ในระดับมาก และพบว่า สุขภาวะด้านจิตใจอยู่ในระดับปานกลาง ประชาชนมีความเครียด วิตกกังวลกับการใช้ชีวิตในปัจจุบัน และรู้สึกเบื่อหน่ายการใช้ชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น การสาธารณสงเคราะห์ตามหลักไตรสิกขาและสังคหวัตถุ 4 จะช่วยประชาชนผ่านพ้นวิกฤตนี้ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระครูใบฎีกาสุรพล อาสโภ (แย้มชุ่ม)** ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์ตามกระบวนทัศน์วิถีพุทธ” ผลการวิจัยพบว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจกรรมสำคัญของพระสงฆ์ในการทำงานช่วยเหลือ ชาวบ้านหรือคนส่วนมากหรือคนทั่วไป ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของเจ้าอาวาสตามมาตรา 37 แห่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ข้อ 4 บัญญัติไว้ว่า “ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล” การพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์นั้น หลักพุทธธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ส่งเสริมและสนับสนุนการ

ช่วยเหลือผู้อื่นเป็นอย่างมาก การพัฒนารูปแบบการพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ตามกระบวนทัศน์วิถีพุทธของพระสงฆ์ต้องอาศัยหลักพุทธธรรมสำคัญคือ ไตรสิกขา พรหมวิหาร 4 ราชสังคหวัตถุ จักรวรรดิวัตร อปริหานิยธรรม ทศพิธราชธรรม สาราณียธรรม สัปปุริสธรรม ฯลฯ โดยพระสงฆ์ควรมีรูปแบบการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในส่วนที่สังคมคาดหวังไว้ทั้ง 2 ส่วนคือ การสงเคราะห์ทางวัตถุ และสงเคราะห์ทางจิตใจไปพร้อม ๆ กัน โดยมีจุดมุ่งหมายอันจะนำไปสู่การพัฒนาและบูรณาการสังคมอย่างยั่งยืนถาวร ต้องพัฒนาคุณภาพจิตใจ พัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนา คุณภาพทรัพยากรมนุษย์ และพัฒนาทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้รูปแบบการพัฒนาตาม กระบวนทัศน์วิถีพุทธ เพื่อความหลุดพ้นจากหล่มแห่งความทุกข์ย่อมนำประโยชน์สุขอย่างสูงสุดมาสู่ สังคมไทย สอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระสมุห์วศิน วิสุทฺโธ (พงษ์ศักดิ์)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พระสงฆ์กับการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ : บทบาทและความสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า วัดและพระสงฆ์เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกิจการเพื่อประสานในการร่วมมือร่วมแรงกัน พัฒนาชุมชนให้มีความเจริญด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ พระสงฆ์ ต้องให้การช่วยเหลือด้วยความตั้งใจและให้เกิดความเป็นธรรมเป็นประโยชน์แก่ชุมชน ต้องมีความรอบรู้ และรอบคอบในการช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง พระสงฆ์ต้องประสานความร่วมมือ ในทุกภาคส่วนของสังคม และต้องประมวลข้อปัญหาและอุปสรรค เพื่อที่จะได้สังเคราะห์ปัญหาที่มีอยู่ให้ ตกผลึกความคิด วางกรอบแนวทางการพัฒนา และต้องมีความต่อเนื่องในการพัฒนา ต้องมีระบบของ การวางแผนงานที่ดี โดยวางแผนให้เกิดความสมดุลตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่วางไว้ ในแนวทาง แนวความคิด และการปฏิบัติต้องสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน เป็นการกำหนดแผนการพัฒนาให้ สอดคล้องกับความเป็นจริงได้อย่างตรงจุดตรงประเด็น

2. บทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

พระราชวิสุทธิญาณท่านได้มีบทบาทและผลงานการสงเคราะห์สาธารณชนเพื่อบรรเทาทุกข์เบื้องต้น โดยการจัดให้วัดเป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย ติดต่อประสานงานกับภาครัฐ กองทัพทหาร พระสังฆาธิการ เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ และระดมทุนรับบริจาค มอบสิ่งของปัจจัย 4 จัดทำข้าวกล่อง ข้าวสาร อาหารแห้ง มอบถุงยังชีพเบื้องต้น สนับสนุนทุนการศึกษากับเด็กผู้ประสบภัย ให้พื้นที่วัดอาคาร ห้องสุขา จัดให้มีการช่วยเหลือที่พักอาศัย เมื่อเกิดเหตุสาธารณภัย และจัดประชุมพระสังฆาธิการและหน่วยงานภาครัฐให้เราทุกคนตระหนักในการช่วยเหลือสังคมเพื่อพัฒนาด้านจิตใจ ส่งเสริมให้มีจิตใจเป็นผู้มีเมตตา รู้จักช่วยเหลือ เมื่อเกิดเหตุวิกฤตในด้านสาธารณภัยช่วยเหลือคนในชุมชนให้มีงานทำ มีรายได้เพิ่มขึ้นจากศูนย์หัตถกรรมและเกษตรกรรม โดยการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนต่าง ๆ มีความรู้ในการประกอบ

วิชาชีพทางการเกษตร ส่งเสริมปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนรักป่า จัดกิจกรรมกับภาครัฐปลูกป่า รวมทั้งมีธนาคารวัว – ควาย เพื่อให้เกษตรกรที่สนใจไถ่ชีวิตโคกระบือ นำไปเลี้ยงเพื่อการเกษตร จัดทำข่วงวัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนนำผลผลิตที่ได้ไปจำหน่าย จัดตั้งให้มีสหกรณ์ภายในวัดเพื่อเป็นการส่งเสริมเก็บออมทุนทรัพย์ เพื่อเป็นเงินหนุนให้กับชุมชน จัดตั้งกองทุนงานคณะสงฆ์นำไปช่วยเหลือการยกวัดร้าง เพื่อพัฒนาเสนาสนะ ทำบุญทอดผ้าป่าจัดหาเครื่องมือแพทย์ให้กับโรงพยาบาล และประสานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ประชาชนผู้มีจิตศรัทธาหาทุนทรัพย์ส่งเสริมต่อยอดงานหัตถกรรมกับกลุ่มโรงเรียน และผู้สูงอายุ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูวิริยศาสนกิจ (สมเจต สมคฺโค) และคณะ** ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี” ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล พบว่า คณะสงฆ์มีนโยบายส่งเสริมการดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ทำให้สามารถดำเนินกิจการงานด้านสาธารณสงเคราะห์ได้อย่างถูกต้องตามหลักการและกฎหมาย ในปัจจุบันได้รับความร่วมมือจากประชาชนอย่างเต็มที่ เพราะเห็นว่าทำเพื่อสาธารณประโยชน์ อย่างแท้จริง 2) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ พบว่าพระสังฆาธิการมีความเข้าใจในชุมชนท้องถิ่นและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของคนในชุมชนนั้น ๆ โดยช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชน เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านในชุมชน 3) ด้านการเกื้อกูลสาธารณสมบัติสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ พบว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้นำที่ดีสามารถชี้นำให้ชาวบ้านช่วยกันบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัดและบริเวณชุมชน และ 4) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์ พบว่า คณะสงฆ์ไม่มีหน่วยงานเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อนอย่างเป็นทางการ ซึ่งในปัจจุบันจะมีลักษณะเป็นหน่วยงานเฉพาะกิจ ด้านการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์ มีการประชุมวางแผนในการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ประชาชนให้สอดคล้องกับนโยบายของภาครัฐ ให้คำปรึกษาปัญหาในการดำเนินชีวิตของประชาชนตามหลักพุทธวิถีอย่างเหมาะสม และมีการบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระใบฎีกาสมคิด นาถสีโล และคนคณะ** ได้ทำวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร” ผลการวิจัยพบว่า 1.บทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ ด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอัตถจริยา ด้านสมานัตตตา ตามลำดับ 2.ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นบทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวม ด้วยวิธีการทดสอบค่าเอฟ (F-test) พบว่าโดยภาพรวมพระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม แตกต่างกันจึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ สำหรับพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร ไม่แตกต่าง

กันจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ 3.ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะบทบาทของพระสังฆาธิการในการเกื้อกูลประชาชน อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร ได้แก่ 1) การขาดแผนงานและ การกระจายงานและอนุเคราะห์ส่งเสริมในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั้ง 4 ด้านให้แก่ชุมชนไม่ทั่วถึงครอบคลุมทุกพื้นที่ 2) ขาดการจัดกิจกรรมการด้านส่งเสริมในงานการสาธารณสงเคราะห์ให้แก่ชุมชน และการดำเนินงานหรือดำเนินกิจกรรมขาดความต่อเนื่องและเป็น รูปธรรม 3) คือขาดกำลังทุนสนับสนุนและขาดการประสานร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ และหน่วยงานเอกชน 4) คือขาดการส่งเสริมสนับสนุนจากคณะสงฆ์ และประกอบกับการทำงานต่างวัดต่างทำขาดความร่วมมือกันทำงาน ทำให้การทำงานไปคนละทิศไม่สอดคล้องกัน ทำให้งานด้านการสาธารณสงเคราะห์ไม่ก้าวหน้า 5) ขาดบุคลากรที่มี คุณภาพและประสิทธิภาพในการทำงานและรองรับการปฏิบัติงานในอนาคตเป็นจำนวนมาก

3. วิเคราะห์บทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิเคราะห์บทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) พบว่า บทบาทหลักซึ่งเป็นบทบาทโดยตรงของพระสงฆ์ คือการเป็นผู้นำชุมชนในทางด้านจิตใจ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน เป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งเป็นรากฐานความเจริญความสุขของสังคมอย่างแท้จริง บทบาทรองบางกรณีมีบทบาทอื่นที่พระสงฆ์จำเป็น และควรเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้าน มีการแนะนำประชาชนในท้องถิ่นให้เห็นลู่ทางในการพัฒนาทางด้านวัตถุที่เหมาะสม และเป็นผู้ประสานรวมตัวชาวบ้านในการพัฒนาโดยให้วัดเป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือ ซึ่งวัดเป็นที่พึ่งพิง พักพิง เป็นสถานรวมใจให้กับผู้ปฏิบัติธรรมขณะที่เรายังอยู่เย็นเป็นสุข หรือแม้ได้รับความเดือดร้อนเป็นสถานที่สร้างสุขบรรเทาทุกข์ สอดคล้องกับงานแนวคิดของ**พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตโต)** ที่ได้ให้ไว้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในอดีต จะทำหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ตามที่บัญญัติ คือ เป็นผู้ให้ธรรมเป็นทานโดยชี้แจง และนำในเรื่องหลักความดีงาม หรือหลักการที่จะช่วยให้สังคมมนุษย์ประสบแต่สิ่งที่ดีงาม โดยหลักการแล้วพระสงฆ์มีหน้าที่ต้องกระทำ เพื่อประโยชน์สุขของมวลชน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงประกาศหลักการแก่พระสงฆ์รุ่นแรก นับแต่ประกาศพระศาสนาว่าให้พระสงฆ์ทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มาก เพื่อจะได้อนุเคราะห์ ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ**สุริยนต์ น้อยสงวน** ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ” ผลจากการวิจัยพบว่า รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ พระสงฆ์ต้องอาศัยหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญ คือไตรสิกขา พรหมวิหาร ราชสังคหวัตถุ อปริหานิยธรรม สาราณียธรรมสัปปุริสธรรม เป็นต้น โดยพระสงฆ์ควรมีรูปแบบการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในส่วนที่สังคมคาดหวังไว้ทั้ง 2 นัย คือ การสงเคราะห์ทางวัตถุ และสงเคราะห์ทางจิตใจไป

พร้อม ๆ กันโดยมีจุดมุ่งหมายอันจะนำไปสู่การพัฒนาและบูรณาการสังคมอย่างยั่งยืนถาวร ต้องพัฒนาคุณภาพจิตใจ พัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์แนวพุทธบูรณาการ เพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ย่อมนำประโยชน์สุขอย่างสูงสุดมาสู่สังคมไทยสืบไป

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์นอกจากมีบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังมีบทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ เป็นภารกิจที่สำคัญของพระสงฆ์ในการทำงานช่วยเหลือชุมชน ให้การสนับสนุนผู้ประสบสาธารภัยเพื่อบรรเทาทุกข์ การปฏิบัติเน้นไปในทิศทางที่เกี่ยวกับการที่คณะสงฆ์ต้องให้ ความสงเคราะห์ประชาชนในชุมชนและสังคม โดยใช้หลักพุทธธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ส่งเสริมและสนับสนุนการช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้าน มุ่งพัฒนาทั้งทางคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งทางวัตถุและจิตใจให้มีความสมดุลทั้งกาย วาจา และจิตใจอันจะนำความสุข ความเจริญพัฒนามาสู่วัดและชุมชนสังคมประเทศชาติโดยมีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นผู้นำที่สำคัญ ดังนั้นวัดและพระสงฆ์ควรเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนเพื่อประสานในการร่วมมือร่วมแรงกัน พัฒนาชุมชนให้มีความเจริญด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ พระสงฆ์ ต้องให้การช่วยเหลือด้วยความตั้งใจและให้เกิดความเป็นธรรมเป็นประโยชน์แก่ชุมชน ต้องมีความรอบรู้ และรอบคอบในการช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง พระสงฆ์ต้องประสานความร่วมมือ ในทุกภาคส่วนของสังคม และต้องประมวลข้อปัญหาและอุปสรรค เพื่อที่จะได้สังเคราะห์ปัญหาที่มีอยู่

สรุป

1. งานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ พระสงฆ์สามารถช่วยสงเคราะห์สาธารณชนเพื่อบรรเทาทุกข์เบื้องต้น ด้วยการจัดให้วัดเป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือผู้ประสบสาธารภัย ช่วยประสานกับรัฐหน่วยงาน จิตอาสา ประชาชน ผนึกกำลังในการช่วยเหลือ จัดที่พักพิงเมื่อเกิดเหตุสาธารณภัย ช่วยจัดตั้งกลุ่มสังฆสามัคคี เพื่อเป็นการรวมกลุ่มพระสงฆ์ที่มีความถนัดด้านต่าง ๆ มาช่วยเหลือชุมชน ให้การสนับสนุนผู้ประสบสาธารภัยเพื่อบรรเทาทุกข์เบื้องต้น

2. บทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) ท่านมีภาระหน้าที่หลักอันสำคัญในการสงเคราะห์แก่ประชาชน ทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ อันเป็นบทบาทหน้าที่

สำคัญของคณะสงฆ์สาธารณสงเคราะห์เพื่อสังคมที่ยั่งยืน ตามหลักคิดการดำเนินงาน 4 ด้าน คือ 1) ด้านการสงเคราะห์ 2) ด้านการเกื้อกูล 3) ด้านการพัฒนา 4) ด้านบูรณาการ

3. วิเคราะห์บทบาทและผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) บทบาทหลักเป็นบทบาทโดยตรงของพระสงฆ์ คือการเป็นผู้นำชุมชนในทางด้านจิตใจส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมสติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน เป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งเป็นรากฐานความเจริญความสุขของสังคมอย่างแท้จริง บทบาทรองบางกรณีมีบทบาทอื่นที่พระสงฆ์จำเป็น และควรเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้รับแรงศรัทธาจากชาวบ้าน มีการแนะนำประชาชนในท้องถิ่นให้เห็นลู่ทางในการพัฒนาทางด้านวัตถุที่เหมาะสมและเป็นผู้ประสานรวมตัวชาวบ้านในการพัฒนาโดยให้วัดเป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือ

บรรณานุกรม

ทนงศรี ภูริศรี และคณะ.(2564). การศึกษาการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์นักพัฒนาที่มีต่อพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา สังคหวัตถุ 4 และการมีสุขภาวะของชุมชน, *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์,* ปีที่ 8 ฉบับที่ 7 (กรกฎาคม 2564) : 310-325.

พระครูใบฎีกาสุรพล อาสโภ (แย้มชุ่ม). (2557). *การพัฒนารูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์ตามกระบวนทัศน์วิถีพุทธ*. ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูวิริยศาสนกิจ (สมเจต สมคฺโค). (2562). การพัฒนาการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี, *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2562) : 1-374

พระใบฎีกาสมคิด นาถสีโล. (2561). บทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร, *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (เมษายน - มิถุนายน 2561) : 1-10

พระมหาวรพงษ์ วรวโส (บุญญประภา).(2562). บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิสุทธิญาณ (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา.บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต). (2527). *สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระสมุห์วศิน วิสุทฺโธ (พงษ์ศักดิ์). (2563). *วารสารศิลปะศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน), หน้า 357.

วาสนา สิริ. (2554). บทบาทของวัดสวนแก้วในด้านสาธารณสงเคราะห์ ศึกษากรณี : โครงการฝึกอบรมและสงเคราะห์ด้านอาชีพ มูลนิธิสวนแก้ว วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี. ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต. ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุริยนต์ น้อยสงวน. (2561). *รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของ คณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ.